

דף שבועי

בס"ד

פרשת עקב, תשפ"ו, מספר 1679

האהבה תנצח דב שוורץ

שופע טובה כלפי בני האדם. באותה מידה יש גם שני דגמים באהבה. הדגם הראשון מתאר אהבה דו-צדדית. שיר השירים היטיב לתאר את היחסים ההדדיים בין הרעייה והדוד. הדגם השני מבטא אהבה חד צדדית. הכתוב בעמוס ציין: "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה" (ג:ב), ורש"י על אתר פירש "ידעתי" – אהבתי. הכתוב שפתח את פרשתנו ציין בתחילה דגם של ברית. יש כאן הדדיות: אם "שמרתם" או אז "א-להיך לך" (דב' ז:יב). שמירה כנגד שמירה. אך בו בזמן ציין גם דגם של חסד. הכתוב השני המשיך באהבה בלבד. ואכן התורה מתאמצת לנקוט את שני הדגמים של ההתחייבות. מצד אחד מחויבות אלוהית המותנית בהתנהגות של עם ישראל, ומצד שני גם מחויבות בלתי מותנית של הא-ל לנצחיות האומה.

יחסי האהבה שבין הקב"ה לעם ישראל מתוארים לעיתים כזוגיות. הקבלה העצימה את היחסים הללו לכדי השתקפות של עם ישראל בא-לוהות. עם ישראל מסומל בספירת מלכות, והיחסים בינה לבין ספירת תפארת מתוארים כזיווג.

השלכת הדיון באהבה על יחסי הא-ל והאדם הופיעה גם בהגויות שונות. ההוגה הקיומי קירקגור מתח ביקורת על תפיסת האהבה והמיניות של הרומנטיקה, כפי שהתבטאה ברומן השערורייתי של פרידריך פון שלגל "לוסינדה" (Lucinde). הוא כפר בהתגשמות הממשית של האהבה כאחדות ההפכים, על פי טענת הרומנטיקה. רק הדת, המצרפת את הא-ל לזיקה שבין איש ואישה, מממשת את הזוגיות, ובמסגרתה הארוטיקה מוצאת את גאולתה. קירקגור טען בלהט, כי רק הא-ל מסוגל ללמד את בני האדם אהבה מהי. "אהבה היא סערת רגשות", כתב קירקגור:

הפרשה פותחת בשני פסוקים אלה:

וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמְעוֹן אֶת הַמְּשָׁפְטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתָם וַעֲשִׂיתָם אֹתָם וְשָׁמַר ה' אֶל־לְהִיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם. וְאַהֲבָךָ וּבִרְכָךָ וְהִרְבָּךָ וּבִרְךָ פְּרִי בֶטֶןךָ וּפְרִי אֲדָמָתְךָ דָּגָנְךָ וְתִירְשֶׁךָ וְיִצְהָרְךָ שָׁגֵר אֶלְפִיךָ וְעִשְׂתָּרֶלֶת צֹאנְךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לְךָ (דב' ז:יב-יג).

לכאורה הכתובים הללו מעוררים תמיהות אחדות, ששורשן אחד הוא:

(א) ברית מנוגדת לחסד, מאחר שהברית מותנית והחסד ניתן לעיתים ללא התניה.
(ב) הפסוק הראשון כולו התניה, והכתוב השני מנוסח ללא התניה.

(ג) מצד אחד יש משמעות להתנהגות ומצד שני השבועה לאבות אינה תלויה בהתנהגות.

במה דברים אמורים? אפשר להצביע על שני דגמים ביחסים ההדדיים שבין האדם לבין הא-ל. הדגם הראשון הוא דגם הברית. בדגם זה יש הדדיות. כל צד מתחייב שורה של התחייבויות לצד השני. ברית בין הבתרים התגשמה לאחר שאברהם בטח בקב"ה. רק לאחר הציון: "וְהָאֵמֶן בָּה' וַיַּחְשְׁבֶהָ לוֹ צִדְקָה" (בר' טו:ו), אומר הכתוב: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי ה' בְּמֶה אֶדְעֶה כִּי אֵינְךָ שֶׁנָּה" (שם:ח). אברהם התחייב לבטוח בקב"ה, ותבע מהקב"ה להתחייב אף הוא. הקב"ה נענה לו בברית בין הבתרים. הדגם השני הוא דגם החסד. בדגם זה אין הדדיות. הקב"ה מטבעו הוא טוב ומטיב, ועל כן הוא

* פרופ' דב שוורץ, ראש המחלקה לפילוסופיה יהודית, אוניברסיטת בר-אילן; ראש המכון ע"ש ורהפטיג לחקר הצינונות הדתיות וחוקר בכיר במכון שלום הרטמן בירושלים. זכה בפרס א.מ.ת. וחתן פרס ישראל במחשבת ישראל.

של הראי"ה יש עושר של סמלים, ואנו פענחנו רק מעטים מתוכם. מכל מקום, אהבת הא-לוהים מתרחשת הן בין האדם לבין הא-לוהים, הן בין הספירות. הראי"ה הזכיר את "הוד מלכות" המרמז על הספירה התחתונה בצד ספירת "דעת" ("דעת א-להים"). המחשבה הדתית הבינה, שהאהבה הופכת להיות גורם מזכך ומטהר, כאשר ה-אל מעורב בתמונה. האהבה הארצית מתעלה לדרגה שמיימית.

אם נשוב כעת לכתובים שבראש פרשתנו, נראה כיצד המקרא הציג את הא-לוהות כאהבה. המקרא איננו נכנס לדיון הפילוסופי, שהרי עיקרו הוא החיזיון ודבר הא-ל. לפיכך הוא הביע את האהבה הא-לוהית בראש ובראשונה כנתינה וכשפיעה ללא בקשת תמורה. אנו יודעים מהמקרא שהא-ל בהחלט דורש התנהגות נאותה מבני האדם, ואף מעניש כאשר אלה עוברים על מצוותיו ועל כללי המוסר היסודיים. לעיתים הוא אף מביע זעזוע מהתנהגותם עד כדי חרבת העולם במבול או רצון רגעי, כביכול, למחות את עם ישראל. אולם יחסי התניה אלה אינם מעיבים על אהבה אינסופית מצד הא-ל. על כן הכתוב הדגיש, שבצד הברית נוכח תמיד מודל החסד והאהבה שאיננה מותנית.

ומכאן התשובה לתמיהות שהעלינו לעיל: ההתניה של השכר בשמירת המצוות אינה מעיבה על האהבה הא-לוהית. ה-אל אוהב את ישראל גם כאשר הוא כועס עליהם. החסד הא-לוהי קיים גם כאשר הא-ל זועם. האהבה הא-לוהית היא מורכבת, כשם שיחסי ישראל והקב"ה מורכבים. אולם דבר אחד ברור: כאשר הא-ל נוכח הרי אהבה ונתינה נמצאים ברקע כל העת. השבועה לאבות, הנזכרת בשני הכתובים הראשונים, מעידה על כך שבמערכת היחסים המורכבת בין ישראל לקב"ה יש יסודות מוצקים שאינם מתערערים. אף הכתוב "אֶרְךְ אֲשֶׁר ה' אֶל־לֵהֶךָ דָּרַשׁ אֶתְּהָ תִּמְדֵּי עֵינֵי ה' אֶל־לֵהֶךָ בְּהַ מְרִשִּׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה" (דב' יא:יב) מבטא יסוד מוצק; יש יחס בין ה-אל לבין הארץ שאיננו מותנה. והיסודות הללו נובעים מאהבה המתחילה באבות וממשיכה לבנים ומכאן לנצח.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
 עורכת לשון: רחל הכהן שיף

אך ברגש זה על האדם, אף לפני שהוא מתקשר למושא האהבה, להתקשר בתחילה לא-לוהים, ועל ידי כך ללמוד את הדרישה, שאהבה היא ציות לחוק (Works of Love, Princeton, 1995, 112).

קירקגור הדגיש, כי האהבה הארוטית דועכת עם השנים, בעוד שאהבת הנישואין שורדת מפני שהיא כפופה לחובה. בובר טען, שיחסי זיקה חושפים את השותפים להם לא-לוהות. הוא כתב:

מי שאוהב אשה עת שמנכח את חייה בחייו שלו, האתה שבעיניה פותח לפניו את הצפייה באתה הנצחי בקרן-אורו. ברם מי שמתאוה ל'כיבוד מתחדש תמיד' – כלום רוצים אתם להעמיד כנגד תאוותו חזיון-שווא של הנצחי? (בסוד שיח, ירושלים תשמ"א, 81).

הרב יוסף דוב סולובייצ'יק כתב את הספר "אדם וביתו" כדי לציין את מעמד האהבה וההיבטים התאולוגיים שלה.

הראי"ה קוק היה משוכנע, שאהבת הא-לוהים היא מצב נתון של האדם. לא תמיד הוא מכיר בו, והמשימה היא לחשוף את מצב האהבה. דוגמה לכך היא דבריו:

ההשתקעות העמוקה בדעת א-להים, מתוך דעה שלמה, המתלבשת בהרגש נאה ולבוש מזהיר של דמיון מבוסס, אין לשער את יפיה ותענוגיה. כל חוזי חזיונות וכל משוררי אהבה בתענוגים ילאו לצייר גם חלק קטן משביעת הנשמה ונחלי עדניה, במעמדה הנישא, כשהיא עומדת כולה בעולמה הא-להי, ולבד התענוג הנשגב באין חקר, הצורה הרוחנית, שהנשמה לובשת על ידי מעמדה הנעלה הזה, היא מלאה הוד מלכות, וכל הדרת המידות הטובות, עד שהיא מתבסמת בבסמי עדן של המוסר היותר זך ונאור, בתכונה כל כך שלמה ומאירה, שאין ערוך לה בכל הטבעה מוסרית שבעולם, שיכולה לבא על ידי איזה לימוד והכרה אחרת (שמונה קבצים א, נח).

הראי"ה התייחס בדבריו לנשמה, שהיא הרובד העליון של הנפש. לפי הגישה הקבלית, הנשמה מקושרת לשאר חלקי הנפש, אולם היא נמצאת במעמדה הגבוה, ודבקה בא-לוהות. מערכת היחסים שבין הנשמה לא-לוהות היא עניין "משוררי אהבה בתענוגים", ואף על פי כן אין הם מצליחים להביע מעט מזער מאהבה עליונה זו. בדברים אלה של הראי"ה אנו רואים את הגישה המאפיינת את הגותו, שהאסתטיקה (שירה, יופי, תענוג, מוטיב האור וכדומה) היא כלי יעיל הרבה יותר להשגת הא-לוהות מאשר התבונה, למשל. בדבריו